

Globalno, broj milijardera porastao je za 204 prošle godine na 2.769. Njihovo ukupno bogatstvo skočilo je sa 13 biliona na 15 biliona dolara za samo 12 meseci

neto vrednošću od 219,4 milijarde dolara, čije „carstvo“ Amazona čini 70 odsto ili više online kupovina u Nemačkoj, Francuskoj, Velikoj Britaniji i Španiji.

Aliko Dangote, sa neto vrednošću od 11 milijardi dolara, najbogatija je osoba u Africi, držeći „skoro monopol“ na cement u Nigeriji i dominirajući tržištem širom Afrike, navodi izveštaj.

IZVEŠTAJ TVRDI DA VEĆINA BOGATSTVA NIJE zarađena već uzeta, jer 60 odsto dolazi ili iz nasleđstva, „kronizma i korupcije“ ili monopolske moći. Procenjuje se da 18 odsto bogatstva dolazi iz monopolske moći.

Prema Forbsovoj listi milijardera u realnom vremenu, najbogatiji ljudi na svetu su Mask, Bezos, Mark Zakerberg – suosnivač Fejsbuka i Mete, Lari Elison – suosnivač Orakla, i Bernar Arno – osnivač LVMH. Na Trampovoj inauguraciji u ponedeljak, Mask, Bezos i Zakerberg sedeli su blizu, kao znak sve veće političke moći tehnoloških kompanija.

Oxfam poziva na hrabra rešenja za „radikalno smanjenje nejednakosti i uvođenje pravičnosti u naše ekonomije“.

Ana Mariot, lider politike za nejednakost Oxfama, izjavila je: „Prošle godine smo predvideli da bi prvi trilioner mogao da se pojavi za deceniju, ali ovo šokantno ubrzanje bogatstva znači da je svet sada na putu ka najmanje pet. Globalni ekonomski sistem je pokvaren, potpuno neprikladan za svrhu jer omogućava i perpetuira ovu eksploziju bogatstva, dok skoro polovina čovečanstva i dalje živi u siromaštvu.“ **N**

OTVORENO

Kako da napravimo pravnu državu?

Sa političkim konsenzusom, ozbiljna pravna država u Srbiji se može izgraditi za četiri do šest godina. Posao zahteva razumevanje odnosa i problema u društvu, znanje uporednog prava i dobro poznavanje našeg prava, kao i hrabrost i otvorenost uma da se nedogmatski i pragmatično razmišlja

Piše dr Milan Parivodić

Ušli mi u EU ili ne (a sada je jedinstvena prilika), nema važnijeg posla od izgradnje pravne države, tj. slobodarskog pravnog sistema i poštenih institucija Srbije koje će ga primenjivati. Pravne reforme su najefikasniji metod modernizacije Srbije: usvajanje odličnih zakona i njihova pravična, jednaka, efikasna i predvidiva primena u korist svih poštenih građana.

Imperator Napoleon Bonaparta našao je vremena da se lično posveti izradi i usvajanju francuskog Građanskog zakonika iz 1804. koji je danas na snazi posle 221 godine! Nemački građanski zakonik iz 1900, Austrijski građanski zakonik iz 1811, Švajcarski građanski zakonik iz 1912 – danas su na snazi i predstavljaju temelje tih jakih tržišnih privreda i slobodnih društava.

Bez „pritisaka spolja“ i „EU godišnjih izveštaja o napretku“, mala Srbija je 1844. usvojila Građanski

zakonik za Knjaževinu Srbiju, koji je ostao na snazi 102 godine, do 1946. kada su ga komunisti ukinuli.

Na Krfu 1918, pre proboja Solunskog fronta, srpska vlada je došampavala Građanski zakonik, Zakon o akcionarskim društvima, Trgovački zakon, i druge zakone da bi se imalo čime upravljati oslobođenom zemljom. Čuvali su pravnu državu i kad nisu imali zemlju!

Predratnom profesoru Mihajlu Konstantinoviću komunisti su 1946. poručili „ne bavite se svojinom, to nije Vaša tema“. Zato je Konstantinović uspeo da kodifikuje (tj. spase, premosti) obligaciono, porodično i nasledno pravo, ali ne i svojinsko. S druge strane, sve grane prava koje su smatrane važnim za održavanje komunističke diktature su uništene – upravno, krivično i svojinsko pravo. Stavljene su u funkciju održavanja vlasti komunističke partije.

Sada je već svima jasno da je srpsko pravo degradirano u odnosu na stanje pre Drugog svetskog rata, a svojina je najviše stradala od građanskopravnih ustanova. Samim tim stradala je materijalna sigurnost građana. Što je najgore, autoritet i ugled prava je unižen i u očima građana.

Mi se borimo sa postojećim zakonima nastalim u komunizmu, popravljamo ih decenijama i nikada da dođemo do zrelih rešenja. Menjanje zakona garantuje pravnu nesigurnost, a loši zakoni garantuju nepravične međuljudske odnose

U poslednjih 25 godina vidimo da se nedovoljno koriste zakonska rešenja iz velikih pravnih sistema (SAD, Nemačka, Švajcarska, Francuska, i dr.), ali se kopiraju zakoni Hrvatske i Slovenije „jer su oni već rešili ta pitanja“. Stalne izmene zakona i donošenje novih zakona karakterišu srpsko pravo danas. Međutim, oni malobrojni zakoni koji su domišljeni (na primer Zakon o obligacionim odnosima) retko se i malo menjaju, što je dokaz da dobar zakon može da (pre)živi i u Srbiji.

IZNEĆU JEDAN PRIMER PRAVNE SRAMOTE: SRBIJA danas nema Svojinski zakonik. Materija svojinskog prava je lišena osnovnih principa i nekoherentno je rascepkana u desetinama zakona i podzakonskih akata decenijama posle pada Berlinskog zida! Ovo je jedinstven slučaj u celoj istočnoj Evropi.

Da li je pisanje zakona u Srbiji i njihova kvalitetna primena toliko komplikovan i nepredvidiv posao? Ni blizu. Nama pravna rešenja dolaze proverena i pročišćena iz razvijenijih društava. Retke su situacije kada je društvena stvarnost toliko unikatna da zahteva nova lokalna ingeniozna rešenja. To se

dešava jedino kada je uzrok problema u političko-pravnim apsurdima: gašenje tzv. društvene svojine i samoupravljanja, zatim denacionalizacija otegotog ili pretvaranje tzv. prava korišćenja u svojinu na građevinskom zemljištu.

Da bi znao kuda ideš, moraš da znaš odakle dolaziš. Moramo razumeti da je 1946. godine donošenjem Zakona o nevažnosti pravnih propisa donetih pre 6. aprila 1941. i za vreme neprijateljske okupacije ukinuto celokupno pravo predratne Jugoslavije. I od tada su nas Sovjeti (Rusi) učili pravu, a mi kopirali njihove zakone, kao i ukupno ustrojstvo i mentalitet političkog i pravnog sistema. I tako, kroz decenije kontinuiteta suštinski autoritarnog pravnog sistema, mi i dalje živimo u bezakonju. Taj posleratni pravni sistem nas je naučio kako zastrašiti i uništiti slobodnomisleće ljude. Taj pravni kontinuitet autoritarnog principa u pravu nam uneređuje pravo i krađe nam živote i budućnost nacije.

DA BISMO PROMENILI CELOKUPNI DUH PRAVNOG sistema i učinili ga čovekoljubivim („slobodarskim“ – rekao bi kralj Petar I), smatram da NAJBOLJE strane zakone treba prevesti i usvojiti. Zna se koji su najbolji zakoni (uporednopravno), s obzirom na to da postoje multijurisdikcione analize efekata zakona u kojima se tačno po parametrima vidi koji daje najbolje rezultate. I onda prevedemo na primer švajcarski građanski zakonik, najbolje zakone o parničnom, izvršnom i vanparničnom postupku; zakone o raznim privrednim društvima; krivični zakonik i zakonik o krivičnom postupku; najbolji zakon o opštem upravnom postupku, i dr. Zatim ih minimalno prilagodimo (najmanje moguće) i usvojimo kao zakone u Srbiji.

Mi se borimo sa postojećim zakonima nastalim u komunizmu, popravljamo ih decenijama i nikada da dodemo do zrelih rešenja. Menjanje zakona garantuje pravnu nesigurnost, a loši zakoni garantuju nepravilne međuljudske odnose. Što se grbo rodi vreme ne ispravi, reče Valtazar Bogišić, i to se odnosi na mnoge zakone rođene u komunizmu.

Uz svaki tako prevedeni zakon, obavezno se moraju prevesti i najvažniji komentari tih zakona – da bi se od početka obezbedila zrela i koherentna sudska praksa – bez improvizacija. Primena ovakvih vrhunskih zakona i proučavanje komentara zakona uzdignuće naše pravništvo na sasvim novi nivo.

MORAMO OZBILJNO DA RAZMOTRIMO IZMENE NAŠEG Ustava, koji je odlično definisao principe i ciljeve, ali strukturom organa vlasti i manjkom tzv. „checks and balances“ nije obezbedio stabilnost i zakonitost pravnog sistema. Ustav je dobar kada garantuje slobode, onemogućava koncentraciju moći (pojedina, partija, mafije, preduzeća, i dr.), a osigurava poštovanje prava.

Da li je pisanje zakona u Srbiji i njihova kvalitetna primena toliko komplikovan i nepredvidiv posao? Ni blizu. Nama pravna rešenja dolaze proverena i pročišćena iz razvijenijih društava. Retke su situacije kada je društvena stvarnost toliko unikatna da zahteva nova lokalna ingeniozna rešenja

Da bismo omogućili demokratiju, moramo poslanike vratiti građanima da budu izabrani u lokalnim izbornim jedinicama (opštinama) u kojima žive – da ih građani biraju neposredno većinskim sistemom u dva kruga izbora, po uzoru na Veliku Britaniju. U takvom izbornom sistemu poslanici mogu ali ne moraju biti članovi partija, ali moraju imati visok ugled u svojim sredinama da bi bili izabrani. I onda imamo Skupštinu koja kontroliše Vladu – jer je poslanik SVOJ čovek.

Šef države treba da se bira u Skupštini (parlamentarna demokratija), da bi se fokusirala izvršna vlast i odgovornost na Vladu.

Radi kontrole „većinske demokratije“ u donjem domu, uvesti i gornji dom Skupštine – Senat, kakav ima Francuska, Nemačka, Italija, Engleska, Češka, SAD i dr.

Sudije moraju biti nezavisni od pristrasnih uticaja na suđenje, i vrlo zavisni od slova zakona i morala. Sudija je nesmenjiv dokle god radi po zakonu i pošteno. Nema stalnosti sudijske funkcije sudiji koji odstupa od zakona. Sudijama zakonom urediti formulu obračuna plata (recimo četiri prosečne plate u mestu suda za osnovni sud, šest za Viši sud, osam za Apelacioni sud i 10 za Vrhovni sud) da bi materijalno bili obezbeđeni na dugi rok, te da bi najbolji pravници postali sudije od karijere. Mora se spojiti veliko znanje sa velikom odgovornošću i visokim platama.

TO JE NORMALNA PARLAMENTARNA DEMOKRATIJA. Sve to već postoji i zna se tačno kako se radi. I drugi su uspeli da naprave parlamentarnu demokratiju i pravnu državu – zašto ne bismo i mi ako iskreno hoćemo.

Sa političkim konsenzusom, ozbiljna pravna država u Srbiji se može izgraditi za četiri do šest godina. Posao zahteva razumevanje odnosa i problema u društvu, znanje uporednog prava i dobro poznavanje našeg prava, kao i hrabrost i otvorenost uma da se nedogmatski i pragmatično razmišlja.

Tako je Mihajlo Konstantinović prevodenjem Švajcarskog zakonika o obligacijama izradio Prednacrt Zakona o obligacijama i ugovorima, koji je bio osnov za sadašnji Zakon o obligacionim odnosima usvojen 1978, a koji je jedini sadržinski preživio raspad Jugoslavije i primenjuje se ujednačeno u svim zemljama bivše Jugoslavije. Za takav rad mora da se voli pravo i da ga duboko razumete. Ja sam na ovaj način pisao 12 zakona koji su na snazi u Srbiji.

Zamislite snagu apela: „Proizvodite u Srbiji: imate srpske troškove proizvodnje, štite vas najbolji zakoni i bez karina izvozite u EU!“ Zamislite slobodu, snagu i sigurnost koju će naš narod osetiti kada shvati da ima ozbiljnu pravnu državu koja ga podržava. **N**

IDEJE

Kako privući najbolje pravnike za sudije

Kada bi se duplirale plate svim sudijama i ostalim zaposlenima u sudovima, to bi ugrubo bila uvećana budžetska pozicija od oko 1,4% budžeta RS. Stručni saradnici, koji često pišu presude, zapisničari i IT stručnjaci takođe treba da imaju udvostručene plate – tako da rad u sudovima postane aspiracija sposobnim poštenim ljudima. Podizanje plata trebalo bi zakonski regulisati i garantovati da bi ljudi verovali u svoju budućnost

Piše dr Milan Parivodić

Suštinjsko unapređenje kvaliteta rada sudova je političko i državno pitanje najvišeg značaja i velike hitnosti. Bolji sudovi bi osnažili privredu, obogatili Srbiju i svakog građanina. Svi bi se osećali sigurnije i bolje u svojoj zemlji. Dobro pravosuđe gradi poverenje u državu i time se povećavaju investicije, a posebno domaće. Najveća boljka naše privrede je manjak domaćih investicija, a glavni uzrok tome je nepoverenje u pravni sistem, a pre svega u sudstvo. Pošteni ljudi se često ne usuđuju da pokrenu biznis jer se boje da neće naplatiti potraživanja i da im imovina neće biti zaštićena. Sa boljim sudstvom, mnogo veći broj građana bi ulagao u biznis i više bi se ubiralo poreza, pa bi se lako nadoknabila budžetska stavka za uvećane plate sudijama koje ovde predlažem.

Pravi ljudi su ključ unapređenja pravosuđa. U nedavno objavljenom članku „Da li postoji vladavina prava“ tvrdim da vrsne pravnike moramo aktivno privući, obučiti, profilisati i zadržati ih u pravosuđu – tako što ćemo im osigurati dobar profesionalni život. Duplirana plata sudijama upareno sa strožim

kriterijumima za izbor i trajanje sudija jeste rešenje.

Kada bi se duplirale plate svim sudijama i ostalim zaposlenima u sudovima, to bi ugrubo bila uvećana budžetska pozicija od oko 1,4% budžeta RS. Stručni saradnici, koji često pišu presude, zapisničari i IT stručnjaci takođe treba da imaju udvostručene plate – tako da rad u sudovima postane aspiracija sposobnim poštenim ljudima. Podizanje plata trebalo bi zakonski regulisati i garantovati da bi ljudi verovali u svoju budućnost. Uvodilo bi se postupno da ne bude šok za budžet, ali bi trebalo dostići željeni nivo plata u roku od tri do pet godina.

Verovatno treba definisati nivo plata kao multiplikator srednjih plata u prethodnoj statističkoj godini u opštini gde se sud nalazi:

- sudije Vrhovnog suda – **10 prosečnih plata;**
- sudije apelacionih i Upravnog suda – **8 prosečnih plata;**
- sudije Viših sudova i privrednog suda – **6 prosečnih plata;**
- sudije osnovnog suda i prekršajnih sudova – **4 prosečne plate.**

Cilj predloga udvostručenih plata je da se sudijski kor uvrsti u višu srednju klasu u srpskom društvu – kao u razvijenim pravnim sistemima. Time bi se povećalo interesovanje za sudijsku karijeru među ambicioznim i intelektualnim pravniciima. Cilj je da sudijska karijera postane poželjna za ceo radni vek vrsnog pravnika. Reče mi jedan vedri sudija: „u sudu rade nesposobni muškarci i dobro udate žene“ (sic!). U sudovima nam trebaju najbistriji i najpošteniji pravnici.

Cilj je da sa najboljih pravnih fakulteta zaista dobri studenti odlaze u sudove, i da od početka znaju da će savесnim radom i napredovanjem moći progresivno da obezbede sve kvalitetniji život svojim porodicama. Da sudije mogu da se dugoročno fokusiraju na svoj posao, specijaliziraju se, i da ne traže alternativne izvore prihoda. Iznad svega, cilj je da sudije budu finansijski nezavisne i time da se učvrsti integritet čoveka bez potrebe za bilo kojim kompromisima.

POSLEDNIH GODINA BROJNI MLADI PRAVNICI ODLAZE na profesionalne master studije (tzv. LLM) u Veliku Britaniju, SAD, Francusku, Holandiju, Nemačku, Italiju, Švajcarsku, i dr. Neki od njih ostaju u velikim advokatskim kancelarijama (Njujork, Pariz, London, Frankfurt i dr.), dok se drugi vraćaju i zapošljavaju u advokatskim kancelarijama, osnivaju sopstvene, ili rade za velike kompanije. Svake godine nekoliko desetina LLM pravnika se vrati i oni očekuju početne plate od oko 1.500-2.000 evra. Vraćaju se iz velikih pravnih sistema sa najnovijim pravnim znanjima – koja su budućnost srpskog prava. Sada u našoj advokaturi i kompanijama radi verovatno dvesta takvih LLM pravnika (bio sam davne 1997. g. među prvim LLM masterima u Srbiji). Ipak, znam samo jednu pravnicu sa inostranim masterom da radi u sudu. Zašto se sudovi ne bi izborili da zaposle desetine LLM pravnika time što će im ponuditi prestižnu karijeru i dobre plate? Podrazumeva se da su svi stručni i čestiti pravnici dragoceni, a ne samo oni sa inostranim diplomama – i za svakog takvog se valja aktivno boriti. Kao što se

advokatske kancelarije bore za najbolje pravnike, tako moraju i sudovi.

Drugo, dupliranje plata sudijama dovelo bi do toga da najbolji advokati i drugi specijalizovani pravници, koji (više) ne žele stres advokature, u svakoj fazi karijere imaju interes za prelazak u sud. Advokati iz odličnih kancelarija mogli bi da postanu sudije. Treba znati da advokatima u velikim kancelarijama život nije nimalo lak: radi se po deset sati dnevno, a često i duže. Postoje velika očekivanja koliko će zaraditi za kancelariju. Mladi advokati spremni su da rade i duže a spoljna konkurencija je velika i moraju stalno da pronalaze nove klijente. Taj život umara i s vremenom mnogi ljudi gube volju za tom svakodnevnom borbom na tržištu. Tu okolnost u Engleskoj i SAD sudovi koriste tako što odlični advokati i drugi postaju sudije u svojim pedesetim godinama, i tačno su propisani kriterijumi za takav zaokret u karijeri. Ovo treba uporediti sa Francuskom u kojoj su sudije prvostepenih privrednih sudova sudije (juges consulaires) trgovci ili menadžeri preduzeća jer imaju profesionalno iskustvo u poslovanju. Trenutno ima preko 3.400 sudija privrednih sudova koje biraju njihove kolege na početni mandat od dve godine pa onda mogu biti ponovo izabrani na mandat od četiri godine u istom sudu ili bilo kom drugom privrednom sudu, uz ograničenje od četiri mandata.

U takvom fleksibilnijem ambijentu sudijska karijera ne bi više bila kompromisno rešenje. I mladi lavovi, ali i dokazani advokati (otplatila stan, odgajala decu) mogli bi postati sudije – kao što najbolji baristeri u Engleskoj i SAD u pedesetim godinama postaju sudije. Najbolji advokati mogli bi da nađu mir i krunišu karijere kao sudije viših do najviših sudova. Perspektiva okončanja karijere kao solidno plaćeni sudija bila bi dodatni podsticaj advokatima da se usavršavaju i ispravno žive.

SUDOV BI TAKO DOBILI LJUDE SA RAZNOLIKIM znanjima i iskustvom iz privatne privredne prakse, čime bi se povećao kapacitet kvalitetnog sudovanja. Ključno je za dobro sudovanje da sudije razumeju moderni svet onakav kakav jeste, a najbolje će ga razumeti iz sopstvenog isku-

stva. Zamislite kada bi šefica pravne službe u međunarodnoj banci, koja je proživela poslovne i pravne aspekte svih bankarskih poslova, postala sudija Apelacionog suda – i bavila se bankarskim parnicama. Ili, kada bi advokat koji se decenijama bavi intelektualnom svojinom, koji je pisao sve ugovore i prošao sve parnice i recimo magistrirao u Nemačkoj, postao sudija privrednog apelacionog suda u sporovima za intelektualnu svojinu. Ili, kada bi partner u svetskoj računovodstvenoj kompaniji koji je recimo doktorirao na PDV-u i poznaje svaki detalj poreskog sistema Srbije postao sudija Upravnog suda. Ili, zamislite kada bi partnerka iz korporativnog tima velike advokatske kancelarije, koja je pregovarala i zaključila desetine međunarodnih transakcija i poznaje svaku klauzulu tih međunarodnih ugovora, postala sudija Vrhovnog suda Srbije.

U SVAKOM SLUČAJU TO BI MORALI biti ljudi sasvim neupitnog ugleda i morala, i ispitivanje njihove prošlosti i kruga ljudi u kojem se kreću moralo bi biti detaljno i strogo. Znamo da je stroga meritokratska selekcija skoro nepoznata u Srbiji, ali je moguće uvesti je ako postoji odlučna politička volja, i primeni se sistem izbora iz proverenih pravnih sistema. Potrebno bi bilo uvesti obavezu izbora određenog broja ovakvih sudija. U sudijskim većima, sinergija ovakvih eksperata sa sudijama od karijere, donela bi novi nivo diskusije, i do novog nivoa usklađenosti sudijskih odluka najviših sudova sa stvarnošću u (svetskoj) privredi.

Novi kvalitet života sudija (duple plate) treba da bude uparen sa strogim kriterijumima stručnosti i integriteta. Moglo bi se tražiti da prosečna ocena sa studija prava ne sme biti ispod recimo 8,0, kao i uslov da nije studirao/la preko recimo šest godina. Pravnici imaju mnogo karijernih mogućnosti, a kvalitet sudije određuje kvalitet života svakog građanina.

Drugo, treba zahtevati specijalizaciju na nivou mastera iz oblasti prava kojom će se baviti novi sudija. Sudijski posao je suviše važan da bi se nespecijalizovani kvalifikovali. Može se kritikovati ovaj predlog da u mnogim sredinama nema takvih ljudi. Odgovor bi mogao

biti da sa udvostručenim platama pravnici će biti motivisaniji da dalje uče i ostanu u sredinama iz kojih potiču, ili da u njih odlaze na službu, kao što su pre Drugog svetskog rata sudije išle prvo u manje sredine, da bi kasnije bili nagrađivani postavljenjima u Beogradu ili Nišu. I profesor Mihajlo Konstantinović sa svojim francuskim doktoratom se od 1920. g. dokazivao u sudu u Ohridu i na fakultetu u Subotici, da bi tek 1935. došao na Pravni fakultet u Beogradu i potom 1939. bio izbran za ministra pravde Kraljevine Jugoslavije.

TREĆE, KANDIDAT ZA SUDIJU BI MORAO aktivno znati najmanje jedan svetski jezik. Poznata je misao profesora Bore Blagojevića, koji je govorio da je vrsnom pravniku potrebno da prati barem još jedan veliki pravni sistem koji je samonikao kroz vekove (nemački, francuski, italijanski, švajcarski, američki, engleski, španski...) da bi iz njega crpao sveže ideje, tj. da ne bude ograničen na fond misli koje su u opticaju u našem malom pravnom sistemu. Švajcarske sudije u Ženevi i Cirihi naučile su da sude po engleskom pravu trasta (law of trust) iako taj institut ne postoji po švajcarskom pravu, jer su investitori na osnovu trasta ugovora deponovali novac u švajcarske banke, koje su njime po trust instrukcijama upravljale. Švajcarci su naučili strano pravo trasta, jer da nisu sudilo bi se u Engleskoj a švajcarski sudovi bi bili irelevantni uprkos snazi njihovih banaka. Onda bi i presude bile izvan lokalne kontrole. Dakle, potreban je široki pogled i praktičan pristup pravu da bi se odgovorilo na potrebe savremene privrede i građana. Velika jedinstvena tržišta sastavljena od više država zahtevaju usklađenost pravnih odgovora, i naše pravosuđe treba da razvija razumevanje velikih pravnih sistema (čitanje strane literature i časopisa, međunarodna saradnja, lični kontakti, slanje na seminare, LL.M. masteri, i dr.). Zbog toga je pre 60 godina profesor Blagojević osnovao Institut za uporedno pravo.

Za sve ovo potrebno je samo jedno: da prevaziđemo lične slabosti i volju za moć, i shvatimo da pravosuđe nije „naša stvar“, već javna stvar – Res publica. **N**

Da li postoji vladavina prava?

Mi srpski pravници, u celini posmatrano, nismo odgovorili izazovu našeg vremena da oblikujemo valjani pravni sistem i dobro pravosuđe. Vođstvo u tom stručnom poslu prepustili smo političarima i njihovim šaptačima. Nismo dovoljno u javnosti promovisali pravo kao najvišu društvenu vrednost. Pogrešno smo učeni da je pravo volja vladajuće klase a da smo mi puki izvršiooci te volje, kakva god ona bila

Piše dr Milan Parivodić

Decenijama pričamo o potrebi unapređenja vladavine prava. Ne mogu se dobre ideje primeniti u svakom vremenu, ali ih treba razvijati i čuvati za vreme kada će se moći primeniti. Preduslov za unapređenje pravosuđa je politička strast (volja je nedovoljna) nosioca vlasti da svom narodu poboljšaju pravosuđe. Sve ostalo je lakše. Motivacije i dela proizilaze iz hijerarhije vrednosti, obrazovanja i kulturnog formata čoveka. Dela precizno opisuju karakter ljudi.

Nakon jednog predavanja pitao sam grupu od trideset mladih pravnika iz pravosuđa da li u Srbiji postoji pravna država, tj. da li je pravni sistem jači od vlasti pojedinaca. Svi su se kiselo nasmušili. Sledeće pitanje: da li igde na svetu postoji pravna država? Opet se svi kiselo smeše u neverici. Rekoh da im životom garantujem da u jednom broju zemalja Evrope, SAD i Kanadi, Japanu, Australiji i još ponegde postoje pravne države i da mi veruju iz jednog razloga: „ako vi, uvažene kolege, ne verujete u mogućnost postojanja pravne države, onda Srbija nema baš nikakvu šansu da postane pravna država, niti mi da uđemo u taj uži krug srećnih naroda“. Isto pitanje postavio sam svojim studentima na Pravnom fakultetu 2002. godine i dobio sličan negativan odgovor.

Da budem jasan: niko od tridesetak pravnika sa pravosudnim ispitom nije pokazao da veruje da igde na svetu postoji vladavina prava. Završili gimnazije kao najbolji đaci, uspešno završili pravne fakultete, radili su u pravosuđu i svi su položili pravosudni ispit, i niko ih

nije uverio da je vladavina prava uopšte moguća. Šta je sve doprinelo ovolikoj zabludi?

Znamo da većina ljudi u Srbiji nikada nije verovala da je demokratija i vladavina prava moguća. Decenijama smo tako učeni i većina je poverovala. Nikada nije napravljen odlučan društveni napor da mladi ljudi poveruju u velike civilizacijske ideje – naprotiv. Decenijski totalitarizam doveo je celu Istočnu Evropu do neverice u bilo koju značajnu društvenu ideju, a mi smo još na Balkanu.

Smisao prava u slobodnom društvu je da građanina zaštiti od zloupotrebe vlasti i time ga podstakne da u slobodi ostvari svoje potencijale. Takva slobodna društva su zato bogata. Smisao prava u neslobodnom društvu je da potčini građanina tako da bude bezopasan po vlast. Neslobodna društva osujećuju ostvarenje potencijala ljudi i zato su siromašna.

Zbog toga profesor Walter Eucken, utemeljivač moderne nemačke ekonomije, piše da „svaka ljudska organizacija, a pre svega država, mora da pravno uredi svoju slobodu“. Srbija je bila naj-slobodnija pod kraljem Petrom I Karađorđevićem, koji je preveo esej „O slobodi“ Johna Stuarta Milla, u kome se baš raspravlja kako pravno ograničiti državu radi lične slobode građanina. Govorimo o slobodi „za koju vredi život dati“, piše hrišćanski filozof Jacques Maritain. Hristovo raspeće je zavet da je čovek stvoren i mora ostati slobodan. Ne „sloboda od“ već „sloboda za“ – precizira otac Aleksandar Šmeman.

Car Dušan, iako je napravio najveću srpsku državu, naivni je idealista za sa-

Dobar pravnik jasno razlikuje dobro od zla. Čovek bez integriteta ne može biti dobar pravnik – jer je on razveden od ideje pravde, koja je u osnovi prava i pravosuđa. Loš čovek među pravnicima je kao obijač među bravarima – bravari prave brave a obijači ih obijaju, ali se svi razumeju u brave. Pravosuđe razjedaju pojedini pravnici koji mu nisu etički dorasli

vremene Srbe, jer je u Dušanovom zakoniku iz 1349. g. u članovima 171 i 172 naredio Srbima: „Još zapovedi carstvo mi: Ako piše pismo carstvo mi, ili iz srdžbe, ili iz ljubavi, ili iz milosti za nekoga, a to pismo razara zakonik, nije po pravdi i po zakonu, kako piše zakonik, sudije tome pismu da ne veruju, nego da sude i vrše kako je po pravdi. Sve sudije da sude po zakoniku, pravo, kako piše u zakoniku, a da ne sude po strahu od carstva mi.“ Car Dušan je bio jedan od najkulturnijih vladara sveta jer je, svojevremeno i izričito, ozakonio vladavinu prava još 1349. godine!

Imperator Napoleon Bonaparta je takođe bio „naivni idealista“ kad se tešio, iako je Vaterlo poništio sve njegove vojničke trijumfe, da ostaje zauvek njegov Code Civil (Napoleon ga je lično redigovao) – Francuski građanski zakonik usvojen 1804. g. i danas na snazi u Francuskoj. Kao car Dušan, i Napoleon je iza sebe ostavio svetionik pravne civilizacije – jer je verovao u velike civilizacijske ideje. Još Perikle je 431. g. pre Hrista, u svom čuvenom Pogrebnom govoru, rekao „Ne oslanjamo se na upravljanje ili prevare, već na svoja srca i ruke“.

U *Foreign Affairs*, Timothy Snyder, profesor istorije na Jeju, objašnjava kako se uništavaju narodi razaranjem civilizacijskih ideja i relativizacijom istine: „Ako se zaboravi da je smisao slobode govora da se govori istina vlastima, onda se i previda da velike laži moćnika slabe demokratiju. Putinov režim to jasno pokazuje organizovanjem politike oko besramne proizvodnje fikcije. Iskrenost Rusije, kaže se, sastoji se u prizna-

UNSPLASH / ANDREAS FISCHINGER

vanju da istina ne postoji. Za razliku od Zapada, Rusija izbegava licemerje time što od početka odbacuje sve vrednosti. Putin ostaje na vlasti na osnovu takvog strateškog relativizma: ne time što svoju zemlju čini boljom, već time što druge zemlje izgledaju gore... Nacije ne određuju zvanični mitovi, već ih stvaraju ljudi koji povezuju prošlost i budućnost. Kako je to rekao francuski historičar Ernest Renan, nacija je 'svakodnevni plebiscit'. Nemački historičar Frank Golčevski je bio u pravu kada je rekao da nacionalni identitet nije odraz 'etničke pripadnosti, jezika i vere', već pre 'potvrđivanje određene istorijske i političke mogućnosti'. Nešto slično se može reći i

za demokratiju: mogu je napraviti samo ljudi koji rizikujući žele da je afirmišu u ime vrednosti."

Bez verovanja u velike ideje i bez jasnog razgraničenja istine od laži, svaki narod gubi sposobnost da sam sobom vlada, i tone u oligarhiju. Društva koja neguju civilizacijske ideje i istinoljubivost imaju najbolje pravne sisteme. Ako mediji, političke partije i uopšte građani ne insistiraju na pravnoj sigurnosti i dobrim sudovima – verovatno ih neće imati. Ako građani biraju ljude kojima ideja slobode i pravne države nije u vrhu vrednosnog sistema, dobiće državu u kojoj manjina vlada većinom.

Dobar pravnik jasno razlikuje dobro

od zla. Čovek bez integriteta ne može biti dobar pravnik – jer je on razveden od ideje pravde, koja je u osnovi prava i pravosuđa. Loš čovek među pravnicima je kao obijač među bravarima – bravari prave brave a obijači ih obijaju, ali se svi razumeju u brave. Pravosuđe razjedaju pojedini pravnici koji mu nisu etički dorasli.

Pravosuđe traži stroge kriterijume ulaska i trajanja u njemu. Pravnik može naći mnoge poslove izvan pravosuđa. Pravosuđe je isuviše važno da bi se u njemu pratio kompromis sa ljudima. Etički kodeksi sudija, advokata i tužilaca su dobri i treba ih strogo primenjivati.

Mi srpski pravnici, u celini posmatrano, nismo odgovorili izazovu našeg vremena da oblikujemo valjani pravni sistem i dobro pravosuđe. Vođstvo u tom stručnom poslu prepustili smo političarima i njihovim šaptačima. Nismo dovoljno u javnosti promovisali pravo kao najvišu društvenu vrednost. Pogrešno smo učeni da je pravo volja vladajuće klase a da smo mi puki izvršioци te volje, kakva god ona bila. Umesto da pravo vidimo kao dinamični temelj društvenog napretka i slobode, i da se aktivno uključimo u njegovo oblikovanje (i ispravljamo svaku glupost na koju naiđemo), mi često nečinjenjem perpetuiramo problem. Svojim tihim prihvatanjem stanja, mi smo postali deo problema. Nismo formirani da budemo nosioci prava, pravni lideri, kreatori prava. Moramo se menjati.

Nisu nama slabe institucije jer se kvare kompjuteri ili prokišnjavaju zgrade. Uvođenje novih softvera i renovacija zgrada su neophodni, ali te investicije neće dovesti do jakog pravosuđa ako u njemu u velikoj većini ne sede vrsni pravnici – koji redovno donose zakonite i pravične presude. Dobre ljude moramo aktivno privući, obučiti, profilisati i zadržati ih u pravosuđu – tako što će imati dobar život. Borba za prave ljude je ključ unapređenja pravosuđa. **N**

Nedeljnik od ovog broja otvara novu redovnu rubriku „Ideje“. Objavljivaćemo stavove i mišljenja vodećih intelektualaca, na teme koje mogu da pokrenu srpsko društvo. Pozivamo vas da nam dostavite svoje tekstove na redakcija@nedeljnik.rs

VRAĆANJE OSNOVNIM NAČELIMA: DEKLARACIJA O PRAVIMA VIRĐŽINIJE

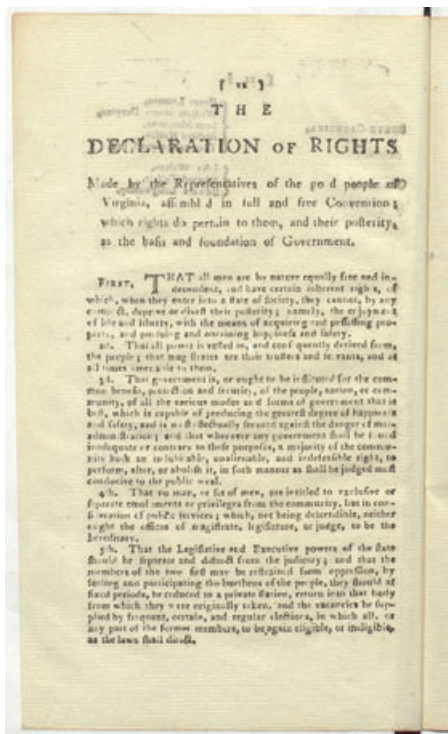
16 tačaka koje su promenile svet

Piše dr Milan Parivodić, advokat

VIRĐŽINIJSKA DEKLARACIJA O PRAVIMA IZ 1776. JE MAJKA DOKUMENT SAVREMENE DEMOKRATIJE.

Napisao ju je Džordž Mejson, smatran „jednim od najpametnijih ljudi svoga vremena”, za deset dana u samoći hotelske sobe, i prva verzija imala je deset članova; a onda je proširena na 16 članova, najviše predlozima Džejmisa Medisona, četvrtog predsednika SAD, pisca Federalističkih spisa. Deklaracija o pravima kolonije Virđžinije usvojena je na ustavotvornoj skupštini države Virđžinije 12. juna 1776, manje od mesec dana pre usvajanja Deklaracije nezavisnosti - na koju je imala presuda uticaj. Virđžinijska deklaracija važi i danas jer ona predstavlja Povelju o pravima (Član 1) Ustava američke države Virđžinije. Virđžinijska deklaracija, dubinom i lepotom formulacija, inspirisala je veliki broj povelja o pravima ustava drugih država Sjedinjenih Američkih Država.

Više od toga - Virđžinijska deklaracija o pravima inspirisala je najvažnije pravne dokumente savremene civilizacije. Tomas Džeferson je upravo njome bio inspirisan pri pisanju najpoznatije tačke Deklaracije nezavisnosti, koja je usvojena već nakon 22 dana - 4. jula 1776. godine: „Mi smatramo ove istine očiglednim: da su svi ljudi stvoreni jednaki, da su obdareni od strane njihovog Tvorca određenim neotudivim pravima, među kojima su život, sloboda i težnja za srećom. - U cilju obezbeđivanja ovih prava, vlade su ustanovljene među ljudima, i izvode svoja pravedna ovlašćenja iz saglasnosti onih kojima vladaju. - Da kad god ijedan oblik vlade po-

stane rušilački ovim ciljevima, pravo je ljudima da je promene ili ukinu, i da uspostave novu vladu, koja će se temeljiti na takvim načelima, i organizovati svoju vlast na takav način, koji će im izgledati najpodesnijim da utiče na njihovu sigurnost i sreću.”

Tomas Džeferson pomagao je markizu Lafajetu prilikom pisanja Francuske deklaracije o pravima čoveka i građanina iz 1789. godine: „Ljudi se rađaju i ostaju slobodni i jednaki u pravima. Društvene razlike mogu se zasnovati samo na opštem dobru. Cilj svih političkih udruživanja je očuvanje prirodnih i nepovredljivih prava

čoveka. Ta prava su sloboda, imovina, sigurnost i otpor ugnjetavanju.”

Kada je Ustav Sjedinjenih Američkih Država 1791. godine dopunjen Poveljom o pravima (prvih deset amandmana), Džeferson je opet značajno iskoristio formulacije iz Virđžinijske deklaracije, npr. „Osmi amandman: Neće se tražiti prekomerno jemstvo, niti izrečene prekomerne novčane kazne, niti naložene okrutne i neobične kazne”.

Konačno, nije teško primetiti da je Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima Ujedinjenih nacija (1948) inspirisana idejama i formulacijama koje originalno potiču iz Virđžinijske deklaracije, npr. „Član 3. Svako ima pravo na život, slobodu i bezbednost ličnosti.”

Zbog toga smatram da je Virđžinijska deklaracija majka povelja o pravima građana i osnovnim principima ustrojstva slobodne državne vlasti.

Deklaracija nezavisnosti SAD, Ustav SAD, Francuska deklaracija o pravima čoveka i građanina i Evropska konvencija o ljudskim pravima (1953) izostavljaju pozitivne dužnosti života u vrlini i pomoći drugom, bez kojih - istorija nas je naučila - nema uspešnog ljudskog društva. Ova dokumenta nameću jedino obavezu tolerancije, tj. pasivnog trpljenja drugoga. Ovo je još jedan razlog zbog čega Virđžinijsku deklaraciju treba proučavati u kontekstu groteskne savremenosti. Da li je obaveza tolerancije, tj. pasivnog trpljenja drugoga čoveka dovoljan minimum za uspeh ljudskog društva, ili standard treba podići na život u vrlini i pomoć drugom čoveku?

Uprkos svemu navedenom, Virđžinijska deklaracija o pravima je malo poznata čak

i pravicima u svetu. Mi živimo u vremenu koje erodira slobodu ljudi. Najveći neprijatelji slobode su despotska svemoćna država, populističke politike, tehnologije koje omogućavaju totalitarni nadzor nad ljudima, i sami ljudi koji pristaju na razmenu slobode za komfor života bez odgovornosti. Čak su Sjedinjene Američke Države i Ujedinjeno Kraljevstvo postali žrtve teških izbornih manipulacija opisanih u šokantnom dokumentarcu „The Great Hack” (2019). Demokratije Francuske, Italije i Nemačke i drugih zapadnoevropskih zemalja suočavaju se sa velikim izazovima. Da ne pominjemo mnoga društva koja i ne stoje da obezbede ambijent slobode svojim građanima. Zbog toga neka se svi građani sveta „vrate na temeljna načela” i dobro o njima razmisle – kako nalaže Virdžinijska deklaracija u članu 15. U nastavku je moj prevod teksta Virdžinijske deklaracije.

DEKLARACIJA PRAVA VIRDŽINIJE IZ JUNA 1776.

Deklaracija o pravima, koju su sačinili predstavnici dobrog naroda Virdžinije okupljeni na celovitoj i slobodnoj skupštini, pravima koja se odnose na njih i njihovo potomstvo, kao osnov i temelj vlasti.

1. Da su svi ljudi prirodno jednako slobodni i nezavisni i imaju određena urođena prava, koja, kada uđu u stanje društva, ne mogu nikakvim sporazumom, oduzeti ili odreći svom potomstvu; naime, uživanje u životu i slobodi, sa sredstvima za sticanje i posedovanje imovine, i sleđenja i dostizanja sreće i sigurnosti

2. Da sva vlast pripada ljudima i shodno tome se izvodi od ljudi; a da su zvaničnici njihovi poverenici i sluge koji im se moraju povinovati u svim vremenima.

3. Da vlast jeste, i treba da bude, uspostavljena radi opšte koristi, radi zaštite i sigurnosti ljudi, nacije ili zajednice; te da od svih različitih oblika i formi vlasti, najbolja je ona koja je sposobna proizvesti najveći stepen sreće i sigurnosti i koja je najefikasnije zaštićena od opasnosti zloupotrebljavanja. I da, kada se za bilo koju vladu ispostavi da je neodgovarajuća ili suprotna ovim ciljevima, većina zajednice ima neupitno, neotuđivo i neoporecivo pravo da je reformiše, izmeni ili smeni, na način koji će smatrati najpodesnijim za javnu dobrobit.

OD SVIH RAZLIČITIH OBLIKA I FORMI VLASTI, NAJBOLJA JE ONA KOJA JE SPOSOBNA PROIZVESTI NAJVEĆI STEPEN SREĆE I SIGURNOSTI

4. Da nijedan čovek, niti grupa ljudi, nema pravo na izuzetne ili posebne zarade ili privilegije od zajednice, osim naknade za javnu službu; koja niti je naslediva, niti treba službe zvaničnika, zakonodavaca ili sudija da budu nasledne.

5. Da zakonodavna i izvršna vlast u državi treba da budu razdvojene i različite od sudske; i da pripadnici prve dve vlasti treba da budu sprečeni da ugnjetavaju, time što će osećati i učestvovati u teškoćama ljudi; oni treba, u utvrđenim intervalima vremena, da budu svedeni na nivo privatnosti i vraćeni u onu sredinu iz koje su prvobitno izvađeni, a upražnjeni položaji da budu popunjeni čestim, izvesnim i redovnim izborima, na kojima će svi ili neki deo bivših pripadnika, ponovo imati, ili nemati, pravo da budu birani, kako to već urede zakoni.

6. Da izbori poslanika koji služe kao predstavnici ljudi u skupštini treba da budu slobodni; i da svi ljudi koji imaju dovoljno dokaza da imaju trajni zajednički interes sa zajednicom i povezani su sa zajednicom imaju pravo glasa, i ne mogu biti oporezovani niti lišeni imovine za javne potrebe bez vlastitog pristanka ili pristanka njihovih izabranih predstavnika, niti obvezani bilo kojim zakonom oko koga se nisu na sličan način okupili radi javnog dobra.

7. Da svaka vlast da se obustavi primena zakona, ili da se sprovede zakoni zasnovana na bilo kom ovlašćenju, kada je bez pristanka predstavnika ljudi povređuje njihova prava i ne treba da se sprovodi.

8. Da u svim kapitalnim ili kaznenim gonjenjima čovek ima pravo da zahteva razlog i prirodu njegove optužbe, da bude suočen sa onima koji ga optužuju i svedocima, da se poziva na dokaze u svoju korist, i na brzo suđenje od nepristrasne porote od dvanaest ljudi iz njegovog kraja, bez čije jednoglasne saglasnosti on ne

može biti proglašen krivim; niti se sme prisiliti da iznosi dokaze protiv sebe; da niko ne bude lišen svoje slobode osim po zakonu zemlje ili na osnovu presude donete od strane njemu ravnih.

9. Da se ne zahteva prekomerno jemstvo, niti nameću previsoke novčane kazne, niti nanose okrutne i neobične kazne.

10. Da su uopšteni nalozi, kojima bi se službeniku ili glasniku naredilo da pretražuje sumnjiva mesta bez dokaza o počinjenom delu, ili da uhvati bilo koju osobu ili osobe koje nisu imenovane, ili čije delo nije zasebno opisano i potkrepljeno dokazima, surovi i ugnjetavajući i ne treba ih izdavati.

11. Da je u sporovima povodom imovine, i suđenjima između čoveka i čoveka, drveno suđenje porotom bolje od bilo kog drugog i treba ga smatrati svetim.

12. Da je sloboda štampe jedan od velikih bedema slobode, i da ne sme nikada biti ograničena osim od despotskih vlada.

13. Da je dobro ustrojena milicija, sastavljena od ljudi iz naroda, obučenih oružju, ispravna, prirodna i bezbedna zaštita slobodne države; da stajaće vojske, u vreme mira, treba izbegavati kao opasne za slobodu; i da vojska u svim situacijama treba da bude strogo potčinjena i pod upravom civilne vlasti.

14. Da ljudi imaju pravo na jedinstvenu vladu; i, shodno tome, da nijedna vlada, odvojena ili nezavisna od vlade Virdžinije, ne bude uspostavljena ili ustanovljena u njenim granicama.

15. Da se ni slobodarska vlada, niti blagoslovi slobode, ne mogu sačuvati ijednom narodu, osim uz čvrstu privrženost pravdi, umerenosti, suzdržanosti, štedljivosti, i vrline, te čestim vraćanju osnovnim načelima.

16. Da vera, ili dužnost koju mi dugujemo našem Stvaraocu, i način na koji je ispovedamo, mogu biti upravljani samo razumom i uverenjem, a ne silom ili nasiljem; i zbog toga svi ljudi imaju podjednako pravo na slobodno ispovedanje vere, po diktatu savesti; i da jeste uzajamna dužnost svih da upražnjavaju hrišćansku suzdržanost, ljubav i dobročinstvo jedni prema drugima. **N**